

P e r s o n a a l i a

Eduard Leppik – murdeuurija, keda võlusid kohanimed

Keili Pohlak

Väike-Maarja gümnaasiumi õpilane

Väike-Maarja on pisike alev Lääne-Virumaal. See on nii väike, kui väikseks me ise selle elame või mõtleme. Keele-, kooli- ja kultuuri-mees Eduard Leppik on andnud Väike-Maarjale mõotme, mida on raske ülehinnata. Elades ja töötades väikeses alevis, mõtles ta suurelt, kaugemale.

Eduard Leppik sündis 11. oktoobril 1924. aastal Mõisaküla linnas Pärnumaal, seal veetis ta ka lapsepõlve ja alustas kooliteed. Hiljem on ta nentinud, et algkoolis tekkisid tal kõikide tulevaste huvide, tõekspidamiste ja harjumuste alged. Juba siis oli tema huvide ring mitmekesine. Noormehe soov edasi õppida oli suur, kuid pärast algkooli lõppu suri isa ja noormees pidi perele leiva lauale teenima. Ometi, kui inimene midagi väga tahab, siis ta seda ka saab – 1940. aastal avati Mõisakülas üldhariduskooli 7. klass, kuhu pani end kohe kirja ka Leppik, jätkates samal ajal õpinguid tööstuskoolis.

Sügavamat huvi tundis Eduard Leppik kirjanduse vastu, seda huvi toetasid emakeeleõpetaja Marie Sõmera kaasahaaravad kirjandustunnid. 1941. aasta sügisel jätkas Leppik haridusteed Abja alama astme gümnaasiumis, pärast sõda 1946. aastal Valga I keskkoolis.

Oma huvidest suunatuna astus Leppik 1947. aasta sügisel Tartu ülikooli eesti filoloogia osakonda. Pärast lõpetamist valis soome-ugri keeli õppinud Leppik töökohaks Väike-Maarja, kus asus tööle eesti keele, loogika ja psühholoogia õpetajana.

Kohe oli ka selge, et tema roll väikeses kohas on märksa laiem kui vaid kooliõpetaja oma. Tema ise soovis lisaks õpetajale, suunajale ja innustajale olla siiski ka keeleuurija. Murret hakkas ta üles kirjutama ülikoolipäevil, kui sai professor Paul Ariste juhendamisel liivlaste ja Valdai karjalaste juures õppepraktikal käies mõningaid keeleuurimiskogemusi. Liivlaste juures käis ta kaks korda ning kirjutas selle põhjal diplomitöö „Liivi keele üldsoomeugriline sõnavara”. Valdai karjalasi külastas Leppik korduvalt, põigates vahepeal ka Vepsamaale. Retkede eesmärgiks oli eelkõige uurida sõnavara, hiljem põhiliselt süntaksit. 1956. aasta novembris pääses Leppik TRÜ aspirantuuri kaugõppesse, juhendaja professor Ariste soovitusel valis ta töö teemaks „Karjala Valdai murde lause pealiikmed”.

Eduard Leppik on ise tunnistanud, et esimese aspirantuuriaasta jooksul tegeles ta teemaga väga vähe, sest oma aja nõudis eksamiteks valmistumine. Kuid 1960. aasta lõpuks oli töö valmis. Tööd arutati kateedri koosolekul 1961. aastal – esile toodi võrdlev-ajaloolisest meetodist möödaminemist ja näitematerjali vähesust. Märkustest lähivalt töötas Leppik väitekirja uuesti läbi, kahekordistas näitelausete hulka ning lisas paar uut seika. Uus variant valmis 1962. aastal, kuid kaitsmine takerdus publitseerimise taha. Kõige tipuks läks töö ülikooli põlemise ajal kaduma ja kuigi hiljem leiti kõrbenud servadega mustand, oli Leppik nii väsinud, et jättis kõik sinnapaika.

Leppiku edasine keeleanalüüsi töö keskendus 1964. aastast alates kohanimede kogumisele. Töö lisaväärtusena rõhutas ta kohanimede kogumisega kaasnenud positiivseid elamusi – avastamisromantikat ja võimalust pidevalt looduses liikuda. 1970. aastal, kui akadeemias hakati tõsisemalt tegelema murdesõnaraamatu koostamisega, andis omapoolse panuse ka Leppik, kes saatis sinna nii Väike-Maarjast, Simunast kui ka Kadrina kihelkonnast kogutud murdesõnu. See innustas teda omakorda jätkama 20 aastat kestnud Saarde kihelkonna murdesõnade kogumist, mille tulemusena on tema kogutu hulgas umbes 300 haruldast sõna.

1985. aastal peatas raske haigus Leppiku töö ainult füüsiliselt – mees ei pääsenud koguma kohanimedid väljapoole kodu. Küll aga aitas teda tädi Ella, keda Leppik küsitles 1986. aasta jooksul „Väikeses murdesõnastiku” I osa ning 1987. aasta jooksul käsikirjas olnud teise osa jaoks. Kokku kogus ta umbes 12 500 Saarde murraku sõna.

Eduard Leppiku keeletegevuse hulka võib arvata veel kolm pikemat kirjutist õpilaste kirjaliku väljendusoskuse kohta. Esimene neist oli „Võitlusest murdevigadega Väike-Maarja keskkoolis”, mille ta esitas

Emakeele Seltsis. Teisena valmis 1975. aastal „Lauseliikmete eristamise probleeme IX klassis” ning kolmandana aastal 1979 „Verbi tarvitamisest Väike-Maarja keskkooli 1978. aasta abiturientide küpsuskirjandeis”.

Keeleuurimisega seondus Leppikul tihedalt ka kodu uurimine – mingit kindlat uurimiskava tal ei olnud, kuid esmase huviobjektina on ta nimetanud lähemate kihelkonnakeskustega seotud kirjanikke. Esimeseks avastuseks sai Peeter Jakobsoni haud Väike-Maarja kalmistul. Rohkelt avastamisrõõmu pakkus ka Anton Hansen Tammsaare elukäigu uurimine. Leppik külastas Tammsaare klassikaaslast, kes jagasid lahkelt mälestusi, toleaegseid ajalehti, õpikuid, fotosid. Hiljem loovutas ta kogutu Tammsaare talumuuseumile.

Tammsaare uurimise kõrval kogus Leppik andmeid ka O. Müntheri, P. Jakobsoni, J. Tamme, vendade Liivide, E. Särgava, E. Vilde, F. R. Faehlmanni, F. R. Kreutzwaldi, O. Toominga ja K. Merilaasi kohta, hiljem pea kogu Virumaa kirjarahva kohta. Leppik külastas kirjanikega seotud paiku ja usutles inimesi, kes neid kirjanikke mäletasid.

1970-ndatel hoogustus kodu-uurimine ning Väike-Maarja keele- ja kirjandusringist kujunes kodulooring. Tekkis korralik kodulookogu, mille põhjal korraldas Leppik koolis paar vastavasisulist näitust, korraldati ka matku. Niisugune tegevus meeldis õpilastele väga ja koduloonurk täienes kiiresti.

Väike-Maarja kultuuriloo üheks tähtthetkeks on kindlasti kooli ajalugu kajastava koguteose ilmumine. Leppik põhjendas, et üha kiirem teabe juurdevool viis ta mõttele vormistada kõik see rikkus kodu-uurimusliku ülevaadena ja nii saigi töö seoses Väike-Maarja kooli 100. aastapäeva lähenemisega konkreetsema vormi ja eesmärgi.

Käsikiri „Üldhariduskool Väike-Maarjas 100-aastane” valmis 1971. aastal, kuid juubel möödus siiski raamatu esitlemiseta. Põhjusena on autor nimetanud bürokraatiat ning majanduslike võimaluste puudumist. Siiski ilmus nimetatud kogu täiendatult 1998. aastal, kandes nime „275 aastat üldharidust Väike-Maarjas”.

Juba 1973. aastal oli Leppik asunud koostama teist pikemat ülevaadet nimega „Kultuurilooline Väike-Maarja”, mis 1980. aastal ilmus esialgselt mahust tunduvalt napima „Väike-Maarjana”. 1978. aastal, kui Leppik pensionile jäi, asus ta intensiivselt tööle materjalimahuka koguteosega „Lääne-Virumaa kirjanduslikke objekte”, mille eeltööd oli ta teinud juba veerand sajandit. Kogumikus oli kolm sisupeatükki: I Lääne-Virumaaga seotud kirjanike elulood, II Lääne-Virumaal esinevate kohanimedega teosed ja III Lääne-Virumaa kirjanduslooga

seotud kohanimede sisu avavad artiklid. Selle pidevalt täienenud töö tulemusena avati Väike-Maarja muuseumis ka kirjanduse osakond.

Kirjatöö sai uue hoo Eesti vabariigi aastatel – 1996. aastal ilmus Väike-Maarja Põllumeeste Seltsi ajalootrukis, 1997. aastal „Väike-Maarja luuleraamat” ning 2002. aastal uurimus „Väike-Maarja Muusikaselts”.

Eduard Leppikule on tema laiahaardelise tegutsemise eest kultuuri- ja keelemaastikul antud Valgetähe V klassi teenetemärk. Keelemees on saanud Eesti Vabariigi presidendi preemia eesti rahvusliku vaimuvara kogumise ja talletamise eest; 1997. aastal Wiedemanni keeleauhinna; Eesti Rahvuskultuuri Fondi Tänuauhinna murdesõnavara kogumise eest, Eesti vabadusvõitlejate medali, Virumaa Kultuurkapitali missioonipreemia; Vabariigi presidendi Lennart Meri kultuuriloouuriija eripreemia ja Lääne-Virumaa maa soola preemia. Leppik on ära märgitud ka elulugude raamatus „Virus vägevad”.

Eduard Leppik tegi ja jõudis palju. Ta näitas, et me kõik võime olla suured, mõelda suurelt. Virus Vägev on öelnud: „*Mis teed, tee ikka rahva heaks. Kes nii ei talita, on tühi kruus januse peos.*”

Oma artiklis olen toetunud Eduard Leppiku 2004. aastal ilmunud raamatule „Minu raamat”.